

A. Schuurman, J. de Vries, A. van der Woude, ed., *Aards geluk. De Nederlanders en hun spullen van 1550 tot 1850* (Amsterdam: Balans, 1997, 347 blz., f65,- ISBN 90 5018 350 6).

Dekt het woord 'spullen' het onderzoeksveld van de materiële cultuur? Qua gevoelswaarde ligt het dicht bij het triviale, en dat is zeker niet de bedoeling van de bijdragen aan deze bundel die over kunst (C. W. Fock), kachels (J. J. Voskuil) of koeien (J. de Vries) gaan. De triomf van de Wageningse school die zonder blikken of blozen in het voorwoord wordt gepostuleerd, legt hier onwillekeurig een zwaarder accent op het bezit en op de strikt consumptieve dimensie van materiële cultuur dan het huidig onderzoek wellicht rechtvaardigt. Het gebruik of hergebruik van goederen blijft, met enkele uitzonderingen, op de achtergrond. Schuurmans eigen inleiding gaat in hoofdzaak over de 'consumptierevolutie'. Terecht plaatst hij deze in het raam van bredere sociaal-historische processen, maar hij zet de meer culturele lijnen uit zijn eigen werk, waarbij consumptie tevens als een vorm van sociale toeëigening werd gezien, niet echt door. Dit boek vormt zeker een informatieve en nuttige bundeling van reeds klassieke Nederlandse artikelen over materiële cultuur op basis van boedelinventarissonderzoek. Desondanks wordt de kans gemist aan te sluiten bij de vernieuwing die de semiologische, cultureel-antropologische, archeologische of museale invalshoeken kunnen brengen of reeds aan het brengen zijn.

Dat blijkt ook uit de keus voor het kaderartikel, het oorspronkelijk Engelstalige 'De huishoudportemonnee en de spulletjes' van Jan de Vries, uit *Consumption and the world of goods* van J. Brewer en R. Porter (1993). 'Spulletjes' is hier een vertaling van de 'world of goods'. In de bundel van Brewer en Porter heeft die term, net als 'consumptie', een bredere reikwijdte dan van materieel bezit alleen. Maar dat valt uit De Vries' bijdrage niet af te lezen. Het is de econoom die spreekt, zij het gelukkig niet in dat tutterige spulletjes-idiom: veel grote lijnen, curves en formules over de ontwikkeling van de gezinshuishouding sedert vijf eeuwen. Zijn synthetische beschouwing kadert de andere bijdragen in. Met het concept 'De Revolutie van de Vlijt' (met hoofdletters) werpt De Vries de hypothese op dat niet armoede maar consumptiezucht in de loop van de laatste eeuwen tot een toegenomen werkdrijf heeft geleid. Die honger naar 'spullen' uit zich al vroeg in de Republiek en in Engeland, om — althans in Engeland — een van de motoren van de industriële revolutie te worden. Hoewel deze recente hypothese hier uiteraard niet wordt getest, vormt ze wel een vruchtbare leeswijzer voor de rest van de bundel. Deze is deels geografisch ingericht: Anton Schuurman over Oost-Brabant, Jan de Vries over Friesland (een artikel uit 1975!), Hans van Koolbergen over Weesp, J. J. Voskuil over Maasland, Thera Wijsenbeek over Delft. Aan het slot draait het boek om een product, het schilderij: de befaamde kwantificatie van Ad van der Woude, C. W. Fock over het onvolprezen Rapenburgproject, Gabriel Pastoor over bijbelse historiestukken. Over de keus van de bijdragen en hun afbakening kan men twisten. De 1850-grens uit de titel wordt in de bijdragen van De Vries, Voskuil en ook Schuurman zelf niet echt gerespecteerd. Het zal de bedoeling zijn geweest met die grens de pre-industriële samenleving te markeren. Dan waren nog andere keuzen mogelijk geweest. Vooral de volkskundigen hebben zich sedert het 'ancien régime' van Voskuil en Van Koolbergen toch wel in een wat andere richting ontwikkeld dan hier wordt gepresenteerd. Maar als zodanig vormt de bundel een goede staalkaart van de consumptieve benadering van materiële cultuur.

Hoewel van een aantrekkelijk omslag voorzien, is het boek echter allerminst volmaakt. Hinderlijk is dat de figuren in de tekst (die soms afbeeldingen zijn) en de afbeeldingen buiten de tekst op dezelfde wijze genummerd zijn, zodat de nummers vaak tweemaal voorkomen. De afbeeldingen in zwart-wit, van matige kwaliteit, hadden even goed in de tekst kunnen worden geplaatst, zeker die van objecten bij het artikel van Van Koolbergen en de twee plano-drukken bij de bijdrage van Fock. Dat zou het gebruiksgemak aanzienlijk hebben vergroot. Kan een

commerciële uitgeverij als Balans nog wel een technische reden aanvoeren om daarvan af te zien? Alleen kleurendruk zou afzonderlijke katernen, ver van de tekst, rechtvaardigen. Voor de student-onvriendelijke prijs van f65,- had kleurendruk van de acht opgenomen schilderijen trouwens best gemogen.

De bundel lijdt nog onder een veel ernstiger gebrek, waarvan ik aanneem dat onwil bij de uitgever de schuldige is. Bij de heruitgave van de artikelen zijn de voetnoten weggelaten. Alleen de nieuwe inleiding van Anton Schuurman is aan het eind van het boek van voetnoten voorzien. De overige bijdragen moeten het met een gezamenlijke, zeker niet volledige literatuurlijst doen. De redacteuren rechtvaardigen die maatregel met het argument dat 'deze bundel zich niet tot de specialist maar tot een breder publiek richt en de onderzoeker altijd naar het origineel behoort terug te gaan'. Ik laat graag de beslissing aan dat bredere publiek, wars als het soms heet van alles wat naar tabel en curve riekt. Maar ik ben het pertinent oneens met dergelijke concessies om de verkoopbaarheid te stimuleren. De verplichte terugkeer naar het origineel is niet meer dan *eenpis-aller*. Verschillende bijdragen zijn in de tussentijd aangepast, en mevrouw Fock wijst er zelf op dat haar noten de tekst nuanceren. Juist bij het nog tastende onderzoek naar materiële cultuur, waarbij de methodische afwegingen en de keuze en waardering van de bronnen een cruciale rol spelen, vind ik die ommissie uiterst kwalijk, ook voor een breder publiek — alsof zo'n breder publiek niet tot zelfstandig oordelen in staat is. Ze zet de verfoeilijke trend voort die dezelfde uitgever met de synthese van De Vries en Van der Woude, *Nederland 1500-1815*, in 1995 heeft ingezet en die toen terecht tot protest heeft geleid. Niet alleen komt hier de verifieerbaarheid van onderzoek in het geding. Ook komen zo al te gemakkelijk onderzoeksresultaten van derden op naam van andere auteurs te staan (zonder dat dezen per se te kwader trouw hoeven te zijn). Het valt niet moeilijk te raden dat de gevestigden hier meestal de winnende partij zullen vormen. Willen we die institutionalisering van het Matteüs-principe? Ik niet. Zolang het wetenschapsbedrijf in Nederland niet collectivistisch is georganiseerd (en daar lijkt het steeds minder op), behoort iedereen gecrediteerd te worden voor zijn arbeid en zijn producten.

In dat verband moet mij nog iets van het hart. Het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap waakt over de handhaving van de normen voor het historisch ambacht en heeft daar ook herhaaldelijk richtlijnen voor vastgesteld. Waarom doet juist dit genootschap een boek dat de elementaire regels van bronvermelding met de voeten treedt, op grond van een overeenkomst met de 'belangrijkste uitgever op het terrein van de Nederlandse geschiedenis' (aldus een recente folder) aan haar nieuwe leden cadeau? Ik had hier wat meer respect verwacht voor uitgeverijen die commercieel meer concessies doen maar het vak per saldo beter verdedigen. Ook daarvan zijn er nog verschillende, grote zo goed als kleine. Het zijn misschien niet de 'belangrijkste' maar wellicht worden het langzamerhand de 'beste'. Vele docenten en onderzoekers voeren een dagelijks gevecht om respect voor de normen van het ambacht en de kwaliteit van de publicaties. Ik wil er wat om verwedden dat een komende generatie het KNHG die mallotige marktgerichtheid niet in dank zal afnemen als — om Marc Bloch te citeren — de geschiedenis als ambacht erdoor om zeep wordt gebracht.

Willem Frijhoff

A. Schuurman, P. Spierenburg, ed., *Private domain, public inquiry. Families and life-styles in the Netherlands and Europe, 1550 to the present* (Publicaties van de Faculteit der historische en kunstwetenschappen. Maatschappijgeschiedenis XI; Hilversum: Verloren, 1996, 270 blz., ISBN 90 6550 427 3).